

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, Z. Ú., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Podíl kultury a umění na procesu resocializace odsouzených ve
výkonu trestu odnětí svobody**

Autor práce: Štěpán Kříž

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Milan Kocík, MBA

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2021

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, z. ú.
Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Štěpán Kříž
Studijní program: Bezpečnostně právní činnost
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Forma studia: Kombinovaná
Místo studia: Příbram

Název bakalářské práce: Podíl kultury a umění na procesu resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

Název bakalářské práce v anglickém jazyce: Cultural and Arts Participation in the Proces of Resocialization of Persons in Duration of Imprisonment

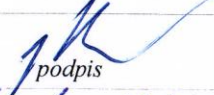

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií
Vedoucí bakalářské práce (jméno a příjmení, titul): Mgr. Milan Kocík, MBA

Datum zadání bakalářské práce (měsíc, rok): září 2020

Cíl bakalářské práce: Hlavním cílem práce je osvětlit souhrnně problematiku současného stavu vězeňství a zároveň zjistit, jakou roli hraje v konkrétním prostředí v průběhu resocializace kultura a umění, jaké formy a metody jsou používány v průběhu převýchovy a s jakými výsledky. Vedlejším cílem je získat informace od odsouzených formou dotazníkového šetření, z něhož vyplynou jejich názory, postoje a eventuální neuspokojené potřeby v této oblasti. Na základě vyhodnocení tohoto šetření pak budou navrženy možné úpravy ke zvýšení efektivity procesu převýchovy.

Student: Štěpán Kříž	30. 9. 2020 datum	 podpis
Vedoucí práce: Mgr. Milan Kocík, MBA	6. 10. 2020 datum	 podpis

Schvaluji zadání bakalářské práce:

Vedoucí katedry: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.	19. 10. 20 datum	 podpis
Prorektorka pro studium a vnitřní záležitosti: RNDr. Růžena Ferebauerová	21. 10. 20 datum	 podpis
Pověřený rektor: doc. Ing. Jiří Dušek, Ph.D.	25. 10. 2020 datum	 podpis

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce v elektronické podobě ve veřejně přístupné části infodisku VŠERS, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucího a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce systémem na odhalování plagiátů.

.....
Štěpán Kříž

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Milanu Kocíkovi, MBA, za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Velký dík patří i pracovníkům Věznice Příbram za pomoc při realizaci dotazníku.

ABSTRAKT

KŘÍŽ, Š. *Podíl kultury a umění na procesu resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody: bakalářská práce.* České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú., 2021. 63 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Milan Kocík, MBA.

Klíčová slova: organizační struktura, penologie, penitenciární pedagogika, program zacházení, resocializace, Vězeňská služba, výkon trestu odnětí svobody.

Bakalářská práce si klade za cíl zmapovat oblast vězeňství jak z hlediska historického, tak i současného. Je zaměřena především na obecné podmínky výkonu trestu odnětí svobody, následně pak na podmínky konkrétní v prostředí Věznice Příbram. Aktuálnost tématu je dána tím, že se jedná o problém rázu celospolečenského, o segment výchovy a převýchovy s malou efektivitou účinnosti danou vysokým procentem recidivy. Navíc naše republika má v porovnání s jinými členskými státy EU vysoký počet odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a s relativně malým využitím trestů alternativních. To je podnětem k zamyšlení nad tím, jakými prostředky je možno převýchovný efekt zvýšit. Jednou z potencionálních možností je pak působení prostřednictvím takových nástrojů, jakými jsou kultura, umění, či morálních apelů, např. duchovní služby poskytovanou církví. K zjištění aktuální situace a hledání možného řešení by pak měl napomoci dotazník, v němž by respondenti (odsouzení), vyjádřili své postoje, názory, či návrhy na zlepšení dané situace.

ABSTRACT

KŘÍŽ, Š. *Cultural and Arts Participation in the Proces of Resocialization of Persons in Duration of Imprisonment: Bachelorthesis.* České Budějovice: The College of European and Regional Studies, z. ú., 2021. 63 p. Supervisor: Mgr. Milan Kocík, MBA.

Keywords: organizational structure, penology, penitentiary pedagogy, programme of treatment, resocialization, Prison Service, imprisonment.

The bachelor thesis aims to map the sphere of prison both from historical and contemporary view. It is primarily focused on general conditions of imprisonment, subsequently on particular and real conditions in the Prison of Příbram. Topicality of the subject is given by a society-wide character of the problem that includes an educational and re-educational sphere, its low effect and high share of relapse. Moreover, Czech Republic has a high number of imprisoned persons in comparison with other member states of EU, and relatively little use of alternative punishments. This stimulates to think about possible means to increase the re-educational effect. One of potential options is to act through such instruments as a culture, art or moral appeals, e.g. spiritual service of church. To explore current conditions and look for a possible solution, the thesis includes also the questionnaire that enables convicted respondents to express their attitudes and opinion and also to give suggestions to improve the situation.

OBSAH

ÚVOD	8
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	10
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	12
2.1 Základní pojmy ve vězeňství	12
2.2 Historie vězeňství	15
2.2.1 Vězeňství u nás do r. 1918	16
2.2.2 Vězeňství u nás v letech 1918-1945	18
2.2.3 Vězeňství u nás v letech 1945-1999	18
2.2.4 Změny ve vězeňství po roce 1989	20
2.2.5 Současný stav vězeňství v ČR	22
2.3 Trendy v penologii na počátku třetího tisíciletí	25
2.3.1 USA	25
2.3.2 Anglie	26
2.3.3 Skandinávie	27
2.3.4 Francie	27
2.3.5 Německy mluvící země	28
2.4 Humanizace vězeňství v naší penologické praxi prostřednictvím programů zacházení	28
2.4.1 Programy zacházení	29
2.4.2 Kultura, umění a jejich role v programu zacházení	30

2. 4. 3 Duchovní služba ve věznicích	33
3 PRAKTICKÁ ČÁST	36
3. 1 Historie Věznice Příbram	36
3. 2 Současnost Věznice Příbram	38
3. 2. 1 Profilace věznice	39
3. 2. 2 Struktura programu zacházení	40
3. 2. 3 Poskytování duchovních služeb	41
3. 2. 4 Rozhovor s P. Piotrem Nowickim	42
3. 3 Výzkumná část	45
3. 3. 1 Postup práce a použité metody	45
3. 3. 2 Stanovení hypotéz	46
3. 3. 3 Vyhodnocení dotazníku	46
3. 4 Vyhodnocení hypotéz	50
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
SEZNAM ZKRATEK	59
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	60
PŘÍLOHY	61

ÚVOD

„Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost.“

Winston Churchill

Problematika viny a trestu se prolíná celými kulturními dějinami lidské civilizace. S ní bezprostředně souvisí i problematika trestu odnětí svobody, podmínkami jeho výkonu a efektu. Je vcelku jasné, že se jedná o velice složitou otázku, neboť studiem vývoje vězeňství můžeme snadno zjistit, že ani izolace odsouzeného pachatele ve vězení, ani sebetvrdší podmínky výkonu trestu nejsou s to zajistit, aby získaná zkušenost propuštěného odradila od pokračování v páchání trestné činnosti. Proto je v moderním vězeňství kladen stále větší důraz na resocializační proces v průběhu výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS).

Z historického hlediska, jak bude dále uvedeno, začínají snahy o humanizaci vězeňství, přesun akcentování působení represivního směrem k snahám resocializačním, zhruba od nástupu osvícenství a tento trend pak pokračoval přes 19. a 20. století až do dnešní doby, pochopitelně s výjimkou období, kdy byly u moci totalitní režimy. Významnou roli v tomto procesu hraje rozvoj společenských věd, zejména vznik nového vědního oboru – penologie.

Důležitým nástrojem převýchovy se v moderním vězeňství stávají programy zacházení. Hrají stále větší roli jednak jako resocializační nástroje v době pobytu ve VTOS, jednak jako důležitá součást přípravy na dobu po propuštění na svobodu. Tyto programy nacházejí stále větší uplatnění, jejich význam a užití narůstá a tato tendence bude v budoucnu evidentně nadále nabývat na významu

Z celého spektra působení (speciálně výchovné, pracovní, vzdělávací, zájmové, udržování sociálních a rodinných vztahů), se bude tato práce věnovat převážně funkci vzdělávací a výchovné, kdy bude předmětem zkoumání především to, jakým způsobem je využíván výchovný potenciál kultury a umění v době VTOS. Nejedná se pouze o účelné a účelové využití volného času odsouzených, ale především o cílenou snahu, jež má přinést finální efekt v podobě kultivace osoby vykonávající trest odnětí svobody,

obohacení jeho poznání, jakož i příležitost k nacházení pozitivních vzorů pro další život. Práce se má také dotknout citlivé otázky vztahu odsouzeného k potřebám duchovního života, ke spiritualitě a eventuální příslušnosti k některé z církví registrovaných v ČR. S tím bude také souviset otázka, do jaké míry je využívána služba nabízená představiteli jednotlivých církví. K naplnění záměru bude sloužit jak výzkum, tak i přehled reálných možností kulturního a duchovního vyžití v prostředí Věznice Příbram, jakož i četnost jejich využívání.

Závěrem považuji za vhodné sdělit i motivaci k výběru tématu bakalářské práce. Jednak studuji dálkově konzervatoř a zajímá mě vliv umění na osobnost člověka, svou roli ale sehrálo i to, že můj prarodič v sedmdesátých letech sloužil jako vychovatel v tehdejším NVÚ Bytíz, tedy v místě dnešní Věznice Příbram. Konfrontace dnešního a tehdejšího pojetí VTOS mi byla užitečným vodítkem při tvorbě mé práce.

1. CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Hlavním cílem bakalářské práce je zmapování současného stavu vězeňství v oblasti převýchovy a resocializace a zjištění, jakou roli v tomto procesu hrají kultura a umění. V souvislosti s tím bude zkoumáno, jakých forem a metod kompetentní pracovníci Věznice Příbram používají a jakých výsledků v procesu převýchovy dosahují. Souhrn poznatků z této práce by pak měl vyústit v návrhy na zlepšení dosavadního stavu. Významná část práce bude také věnována vlivu kultury a umění na osvojení si společenských norem chování, které jsou obecně akceptovány širokou veřejností, i na to, jak jim kultura a umění pomáhají vyrovnat se s každodenní drsnou realitou vězeňského života. Jak uvádí Nakonečný: *Vliv kultury na formování osobnosti je zprostředkován jeho sociálními zkušenostmi*¹. Vedlejším cílem je získání informací od odsouzených formou dotazníkového šetření za účelem zjištění, do jaké míry vnímají potřebu kulturního a zájmového vyžití včetně poskytování duchovních služeb prostřednictvím duchovních z řad registrovaných církví a denominací.

Výzkum bude také zaměřen na zjištění potřeb spirituálního života odsouzených, kolika osob se tyto specifické potřeby dotýkají a jaké předpoklady k duchovnímu životu mají. Dotazovaní by se měli vyjádřit, zda vůbec mají potřebu duchovní útěchy a nakolik a s jakým úspěchem jsou tyto služby poskytovány prostřednictvím osob kompetentních k pastorační službě.

V moderní penitenciární praxi jsou stále více využívány programy zacházení, jimiž lze vhodným způsobem působit na odsouzeného. Z nich bude tato práce věnována především programům zaměřeným na oblast zájmovou a vzdělávací. Zde je na místě zdůraznit nutnost hledání východisek z okruhu individuálních potřeb osobnosti odsouzeného, dosavadního průběhu života a zkušeností v něm nabytých, charakteru trestné činnosti a dalších důležitých faktorů, které vyplývají ze vstupní diagnostiky.

Bakalářská práce je členěna v principu na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část vychází z poznatků získaných ze zdrojů knižních i elektronických,

¹ NAKONEČNÝ, M. Psychologie osobnosti. 1. vyd. Praha, Academia, 1995. s. 32.

z aktuálních dokumentů i právních norem. Obsahuje zejména vysvětlení základních pojmů a názvosloví souvisejících s vězeňstvím. Vysvětluje podstatu vědních oborů penologie a penitenciární pedagogika a jejich aplikaci v praxi. Součástí je i kapitola pojednávající o historii vězeňství a popisující současnou lokaci věznic na území ČR.

Neméně důležitou částí práce je i pohled na současné trendy v penologii dokumentované na příkladech vězeňské praxe v USA a v některých evropských zemích.

Praktická část práce bude zaměřena na resocializační proces ve Věznici Příbram, na zhodnocení kvality uspokojování kulturních potřeb odsouzených. Součástí se stane popsání více než sedmdesátileté historie Věznice Příbram, její současné organizační a personální struktury jakož i začlenění do systému věznic v České republice.

Práce s výzkumným vzorkem se bude opírat o osvědčené metody výzkumu, v jehož průběhu budou respondenti odpovídat na soubor otázek v mnou sestaveném dotazníku a to prostřednictvím otázek uzavřených i otázek s možnostmi alternativních odpovědí. V zájmu maximální objektivity závěrečného vyhodnocení budou také stanoveny základní hypotézy, jež budou potvrzeny, či vyvráceny ve finální části. Práce přinese i pohled z druhé strany, budou položeny otázky osobě zodpovídající za realizaci příslušného programu zacházení i osobě vykonávající pastorační službu ve Věznici Příbram.

Shrnutím výsledků šetření by měl vzniknout soubor doporučení k možnému zlepšení a zefektivnění resocializačního procesu ve VTOS.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této části práce jsou definovány nejfrekventovanější oborové pojmy, jejichž význam nebývá běžné veřejnosti většinou znám. Pozornost bude věnována také historii vězeňství od prvopočátků lidské civilizace až po současnost. Ta bude přiblížena v další podkapitole, která podává přehled o současném stavu vězeňství, o struktuře věznic, kategorizaci odsouzených a programech zacházení. Ve stručnosti budou také nastíněny některé trendy ve vězeňství v poslední době, a to zejména v zóně euroatlantické civilizace.

Zpracování této části je tvořena především za pomoci dostupných literárních pramenů, zejména odborné literatury. Další, především elektronické zdroje, jsou přebírány z platných zákonných norem a vnitřních předpisů Věznice Příbram.

2. 1 Základní pojmy ve vězeňství

Penologie: Jedná se o vědecký obor, který se zabývá trestem a trestáním, výkonem trestu a jeho účinky. V užším smyslu se týká výkonu trestu a zahrnuje také ochranná opatřeními. Širší smysl pak zahrnuje alternativní sankce. Penologie také zkoumá metody zacházení s pachateli trestných činů a efektivnost ukládaných trestů. V časové ose pak tato věda rozlišuje fázi penitenciární, to jest dobu, po kterou odsouzený vykonává trest, a postpenitenciární, tedy dobu po vykonání trestu. Mezi příbuzné vědní obory (někdy je penologie uváděna jako jejich součást), patří kriminologie, psychologie, psychiatrie, sociologie a penitenciární pedagogika a řada dalších oborů a podoborů.²

Penitenciární pedagogika: Penitenciární pedagogiku je možno považovat za pedagogickou disciplínu zabývající se specifikou výchovného působení na všechny věkové kategorie odsouzených nacházejících se ve VTOS bez rozdílu povahy trestného činu, za nějž byli odsouzeni. Tento vědní obor v sobě spojuje jak prvky penitenciární, tak

² RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S. *Penologie*. 1. vyd. Hradec Králové: PedF UHK, 2014, s. 10-11.

i pedagogické. Jde o oblast aplikované pedagogiky, která řeší specifické pedagogické problémy, jejichž specifčnost je dána:

- a) kumulací osob ve VTOS
- b) rozpory danými penitenciární realitou (prostředí VTOS)
- c) rozporem mezi penitenciárním a pedagogickým aspektem

Specifčnost procesu penitenciární výchovy je dána faktory:

- a) právního charakteru
- b) pedagogického charakteru

Penitenciární pedagogika má vztah k řadě dalších penologických disciplín, zejména pak k penitenciární psychologii, penitenciární psychiatrii a penitenciárnímu právu.

Pedagog působící ve vězeňství: Jeho posláním je realizovat principy penitenciární pedagogiky v praxi. Jedná se o *vychovatele* - (požadavek bakalářského vzdělání, pokud není pedagogického zaměření, alternativou je doplňující pedagogické studium) a *speciálního pedagoga* – (požadavek absolutoria magisterského studijního programu). Náplní práce je sestavování a následná garance plnění programů zacházení s vězni a metodické vedení vychovatelů.³

Prizonizace: Negativní důsledek dlouhodobého pobytu ve vězení. Vězeňské prostředí intenzívně působí na odsouzené, u nichž může vlivem dlouhodobého pobytu dojít k výrazné ztrátě kontaktu s realitou běžného života. Důsledkem může být i to, že někteří z odsouzených přijmou život ve vězení jako svůj základní životní styl.⁴

³ NOVÁK, K., ŠTRUNC, P.: *Penitenciární pedagogika jako odvětví speciální pedagogiky* (online). Pedagogika, časopis pro vědy o vzdělávání a výchovu. 5/1988 cit. 16. 11. 2020). s. 546. Dostupný z WWW: <<http://www.pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/>>.

⁴ ZOUBKOVÁ, I, a kol.: *Kriminologický slovník*. Plzeň, 2011, s. 14.

Resocializace: Normy jedince nebývají vždy ve shodě s těmi, jež zastávají příslušníci většinové společnosti. Je to dáno tím, že si je jedinec osvojoval často v rámci sociálních interakcí se skupinou, k níž náležel, a jejíž systém hodnot byl odlišný od hodnot akceptovaných majoritní společností. Resocializace je tudíž procesem, jehož cílem je, aby daný jedinec přijal a osvojil si hodnoty a normy většinové společnosti.⁵

Odsouzený: Ten, kdo byl v trestním řízení uznán vinným ze spáchání nějakého trestného činu a byl mu případně vyměřen určitý trest. Odsouzeným se ale stane až po nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku. Do té doby je stále obžalovaným.⁶

Detenční ústav: Jedná se o ochranné zařízení pro zvlášť nebezpečné pachatele s duševními poruchami (psychiatrickými nebo sexuologickými nemocemi). Do tohoto zařízení se také umísťují osoby, které se odmítají podrobit ochranné léčbě nebo osoby, u kterých by léčba nepřinesla zlepšení. Jedince umístěné v těchto ústavech označujeme jako chovance.

Vězeňská služba: „Je ozbrojeným bezpečnostním sborem. Je zřízena zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážci České republiky. Řídí ji generální ředitel Vězeňské služby, který je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti. Zajišťuje výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Odpovídá za dodržování podmínek VTOS, kdy střeží, převádí a eskortuje ve VTOS. Příslušníci Vězeňské služby ČR prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na odsouzené s cílem vytvořit pro ně předpoklady pro jejich řádný život po propuštění.“⁷

⁵ JEDLIČKA, R., a kol: *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha, 2004, s. 332.

⁶ ČERNÍKOVÁ, V.: *Sociální ochrana*. Plzeň, 2008 s. 163.

⁷ ČESKO. Zákon č. 555/1992 ze dne 17. listopadu 1992. Zákon o vězeňské službě a justiční strážci České republiky. [online]. In: Sběrka zákonů České republiky. 1993, Hlava I § 1, § 2. [cit. 2020-16-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>>.

Výkon trestu odnětí svobody: „Účelem výkonu trestu odnětí svobody je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti“.⁸

Program zacházení: Je to výchovný prostředek, dle něhož jsou odsouzení vedeni k přijetí odpovědnosti za trestný čin, jenž spáchali. Je prostředkem k naplnění účelu VTOS. „Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, jeho vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr“.⁹

2.2 Historie vězeňství

Dějiny viny a trestu jsou staré jako celé kulturní dějiny lidstva. Za dosud nejstarší známý kodex řešící tyto otázky je považován Chammurapiho zákoník z 2. tisíciletí př. Kristem. Ten taxativně určuje vztah mezi mírou zavinění a újmou, která má nastat pachateli, a byl založen na principu „*oko za oko, zub za zub*“.¹⁰

Vývoj tohoto vztahu pak pokračoval v různých etapách dějin a v různých kulturách až do dnešní doby. V současnosti je v oblasti euroatlantické kultury patrný posun od původního účelu výkonu trestu, tedy vzbuzení odstrašujícího efektu, směrem

⁸ ČESKO. Zákon č. 169/1999 Sb., ze dne 17. června 1999. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů České republiky 1999*. Část první, Hlava III, §41, odst. 3. [2020-11-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/>>

⁹ Česko. Zákon č. 169/1999 Sb., ze dne 30. června 1999. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů České republiky 1999*. Část první, Hlava III, §41, odst. 3. [2020-11-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/>>

¹⁰ PEČÍRKA, J. a kol.: *Dějiny pravěku a starověku I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, s. 224.

k jeho humanizaci, převýchově prostřednictvím programů zacházení až k postpenitenciární péči.

2. 2. 1 Vězeňství u nás do roku 1918

Počátky doložitelného souzení pachatelů trestných činů spadají zhruba do 10. stol., tedy do doby, kdy kníže Boleslav II. sjednotil české kmeny. Tresty měly výhradně odstrašující charakter, což je patrné z rejstříku trestů, které se stupňovaly od pokut přes ztrátu cti, pranýřování, bičování, tresty mrzačící, až k trestu smrti. Specifickým fenoménem byl tzv. *institut psance*, což prakticky znamenalo úplné vyloučení potrestaného ze společnosti, z níž nikdo nesměl dotyčného chránit. Do 14. stol. také existovaly tzv. *ordály*, jinak také zvané „boží soud“, během nichž byly hledány iracionálním způsobem důkazní prostředky. Mezi nejčastější formy pak patřilo mučení ohněm a železem. Trest odnětí svobody v té době sloužil k izolaci nepohodlných osob a nebyl všeobecně využíván. Od 13. stol., kdy vzniká tzv. hradní soustava, jsou více využívána hradní vězení, která slouží spíše jako vazba před exekucí. S rozvojem měst v 15. stol. přebírají města v rámci pravomocí svěřených králem soudní moc a výkon práva. Tak vznikají městská vězení (šatlavy), k jejichž širšímu uplatnění dochází zejména v 16. stol.

Vězení se na počátku novověku pak dělila na:

- *zeměpanská*
- *církevní*
- *stavovská*
- *vrchnostenská*
- *městská*

Toto členění pak plně odráží strukturu a hierarchii společnosti v daném období.

Přelomovým momentem v historii vězeňství se staly tereziánské a josefínské reformy, které odstartovaly počátek humanizace trestání. V roce 1768 byl vydán

Tereziánský zákoník a v roce 1787 pak Všeobecný zákoník o zločinech a trestech. Poprvé byly stanoveny standardy pro výkon soudnictví, kde hlavními zásadami se staly:

- zásada proporcionality – trest musel být adekvátní újmě způsobené pachatelem
- žádný zločin nemůže být posuzován mimo zákon
- žádný trest nemůže být udělen mimo zákon.¹¹

V první polovině 19. stol. vznikají první pokusy o výchovné působení na odsouzené. Ve Svatováclavské trestnici založené r. 1823 v Praze duchovní F. J. Řezáč (1819-1879) zavádí první systematické pokusy o nápravu uvězněných menších zločinců formou veřejně prospěšných prací a stává se tak nestorem české penologie.¹²

Roku 1850 dochází k zestátnění soudnictví a vězeňství a v souvislosti s tím i k začátku rozvoje vzdělávání vězňů, zejména mladistvých. Do penitenciární péče se zapojovaly zejména dobročinné spolky, zvláště pak zaměřovaly svoji činnost na péči o propuštěné. Věznice byly rozděleny do tří kázeňských tříd podle míry zločinnosti a stupně nápravy. Systém odměn a trestů, tzv. „domácí řád“, taxativně rozděloval obojí. Vzorné chování se odměňovalo umožněním nákupu zboží, častější frekvencí dopisů či návštěv, mezi tresty patřily půst, tvrdé lože, samovazba a temnice. Stále větší roli v převýchově hrála práce, která byla povinná stejně jako pravidelné bohoslužby. Ostrahu vykonávalo vojsko až do vydání říšského zákona č. 16/1914, o sboru stráže vězeňské. Nad řádným chodem věznice dohlížel domácí komisař, vrchní státní zástupce a generální inspektor pro vězeňství.¹³

¹¹ RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S.: *Kapitoly z vězeňství I.* 2. vyd., Hr. Králové: Gaudeamus, 2018. s. 14.

¹² HÁLA, J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství.* Č. Budějovice: VŠERS, 2006. s. 35.

¹³ UHLÍK, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách.* Stráž p. Ralskem: Institut vzdělávání vězeňské služby 2006. s. 229

2. 2. 2 *Vězeňství u nás v letech 1918-1945*

Nově vzniklý stát, Československo, převzal z rozpadlé monarchie systém trestnic, věznic, donucovacích pracoven a polepšoven v zaostalém stavu zaviněném jednak celkovou bídou zaviněnou válečnými léty, jednak konzervativním pohledem na úlohu výkonu trestu, kde dominovala represivní složka. Ve snaze o zkvalitnění vězeňství Ministerstvo spravedlnosti vypracovalo řadu nových vězeňských předpisů, domácích řádů pro trestnice a věznice, (*Domácí řád pro mužské trestnice 1937*), služebních řádů, nově došlo k zavedení kurzů pro dozorce. Výraznou postavou tehdejšího vězeňství se stal **JUDr. Emil Lány**, který řídil na Ministerstvu spravedlnosti organizaci a správu vězeňství. Absolvoval řadu studijních cest po evropských zemích a sbíral inspiraci pro zlepšení stavu vězeňství u nás, zejména pak cestou výchovného a kulturního působení. Slibný vývoj byl přerušena okupací 15. března 1939 a zásahem německých orgánů do organizace vězeňství. Došlo k systémovým změnám, dosavadní struktura míst pro výkon trestu odnětí svobody byla nahrazena novým členěním. Vedle kázní a věznic nově vznikly pracovní tábory a koncentrační tábory. Prudce narostl počet vykonaných rozsudků trestu smrti, které se vykonávaly převážně ve Věznici Praha Pankrác, docházelo k nim nezdědka i na jiných místech (Brno, Tábor, Klatovy i jinde).¹⁴

2. 2. 3 *Vězeňství u nás v letech 1945-1989*

Velké změny nastaly v našem vězeňství po roce 1945. Jedním z prvních úkolů obnoveného státu se stalo vypořádání s válečnými zločinci a kolaboranty. Již v průběhu léta a podzimu byly vydány tři dekrety prezidenta Beneše, zvané retribuční (z latinského retributio – vrácení zpět, odměna, odplata).

Dekret prezidenta republiky č. 16 ze dne 16. června 1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců, jejich pomahačů („velký retribuční dekret“) znamenal

¹⁴ UHLÍK, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Stráž p. Ralskem: Institut vzdělávání vězeňské služby 2006. s. 229

plošné potrestání na základě kolektivní viny. Dekret č. 17 ze dne 17. června 1945 Sb., o Národním soudu pak zmocňoval nové orgány k výkonu spravedlnosti. Konečně Dekret č. 138 ze dne 27. října 1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti („malý retribuční dekret“) dovršil legislativní opatření k vypořádání se s těmi, kdo nesli vinu za zločiny během existence protektorátu. Přesuny do internačních táborů a věznic zajišťovaly revoluční Národní výbory, ostrahu pak převážně vojsko.

Po převratu v únoru 1945 se výrazně změnila poměry v našem vězeňství. Komunistický režim plně ovládal justici i vězeňství a věznice se rychle začaly plnit skutečnými, ale i domnělými odpůrci režimu. Právním nástrojem se stal Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Účelem jeho aplikace nebylo jen zastrašení všech, kdo nesouhlasili s režimem (208 486 odsouzeno, 248 popraveno a 4500 zemřelo ve vězeních), ale zejména získání levných pracovních sil do stavebnictví, dolů, zejména pak těch, v nichž se těžil uran. Podmínky výkonu trestu v Nápravných pracovních táborech, jak se vězeňské zařízení nazývalo, se prudce zhoršily (vězeňský řád z roku 1951) a měly v podstatě likvidační charakter, čímž se výkon trestu přibližoval podmínkám v sovětských gulazích. Vězni byli vystavováni kvůli dozorců, strava neodpovídala pracovnímu vytížení, styky s rodinami byly minimalizovány. Tzv. „politictí vězni“ měli daleko horší postavení než běžné kriminální živly, jejichž příslušníci navíc ztrpčovali jejich úděl. Veškerá výchovná činnost směřovala k přesvědčování odsouzených, aby akceptovali nové společenské zřízení a podrobili se mu.

Změny k lepšímu se odehrávaly pomalu. Amnestie z května 1960 znamenala propuštění tisíců politických vězňů, nikoli však všech. Výraznější změny přinesl až Zákon č. 59 1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ze dne 30. 6. 1965.

V této době dochází k částečnému zlepšení podmínek VTOS. Převládají sice nadále represivní prvky, dochází ale postupně k posilování výchovného působení. Od 15.7.1965 je zřízen Sbor nápravné výchovy, který od 1. 1. 1969 působí pod Ministerstvem spravedlnosti ČSR. Nápravně výchovný ústav, jak zněl oficiální název instituce pro VTOS, měl novou strukturu. V jeho čele stál náčelník ústavu, jednotlivé složky pak řídili náčelníci oddělení. Nejpočetnější složku tvořili strážníci a ostraha, dohled uvnitř útvaru vykonávali referenti režimu. Bezprostřední výchovnou činnost zajišťovali vychovatelé, pedagog, psycholog a sociální pracovník. Pracovně byli odsouzení zařazováni jednak

podle typu NVÚ (I., II. III. st.), podle délky trestu a také podle potřeb národního hospodářství. Velká část odsouzených pracovala při těžbě uranu (Příbram, Jáchymovsko), ve strojírenství (Škoda Mladá Boleslav), nekvalifikovaní pak zejména ve stavebnictví. Poměrně velký zájem odsouzených byl o práci v uranových dolech, kde měli možnost nadprůměrných výdělků a tím pádem i splacení dluhů a škod.¹⁵

2. 2. 4 Změny ve vězeňství po roce 1989

Zásadní změny ve vězeňství přinesl až vývoj ve společnosti po listopadu 1989. Bylo jasné, že pád režimu a demokratizační proces s akcentem na dodržování lidských práv vyvolá mnohé problémy ve Nápravně výchovných ústavech. Zakládání skupin Občanského fóra mezi příslušníky SNV a volání po amnestii mezi odsouzenými vyvolalo krizi hrozící vypuknutím série vzpour. Uklidnění přinesla až amnestie prezidenta republiky Václava Havla v roce 1990, kdy bylo z NVÚ propuštěno 23 260 osob z 31 tisíc odsouzených. Přesto došlo k pokusům o vzpuru mezi odsouzenými, kterých se amnestie netýkala (Leopoldov 15. 3. 1990).

V následujících letech proběhly 4 etapy transformace našeho vězeňství.

- 1) 1990 - byl deklarován rozchod s minulostí a zmapován reálný stav vězeňství
- 2) 1991 - vypracována nová koncepce vězeňství
- 3) 1992 – započato s procesem humanizace vězeňství s akcentem na:
 - uznání vězňů jako občanů, nepřipustit ponižování
 - zabezpečení vhodných materiálních podmínek
 - garantování základních práv a svobod vězňů
 - provedení modernizace vězeňských zařízení

¹⁵ UHLÍK, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Stráž p. Ralskem: Institut vzdělávání vězeňské služby 2006. s. 263.

- vytvoření systému zacházení s odsouzenými
- profesní zdokonalení personálu

4) 1993 – přijetí *Evropských vězeňských pravidel*.

Další změny přineslo přijetí zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR. Jím byla transformován Sbor nápravné výchovy na Vězeňskou a justiční stráž ČR. Během let 1990-1991 také došlo k personální obměně, během níž bylo ze 7 500 příslušníků SNV uvolněno 1 500. Obměny pak pokračovaly i v následujících letech. Novinkou je zejména rozšíření spektra alternativních trestů vůči VTOS. Kromě trestu obecně prospěšných prací a peněžitého trestu je nově zřízen trest domácího vězení zejména mladistvým nebo odsouzeným ve věku blízkém mladistvému, a to po zvážení závažnosti trestného činu a potencionální možnosti resocializace. Ukládání trestu má i aspekty ekonomické – odsouzený může být nadále ekonomicky aktivní, zanedbatelný není ani efekt pro stát, který může dosáhnout úspor na výdajích za odsouzeného. Kontrolu nad dodržováním pravidel výkonu trestu domácího vězení pak provádí Probační a mediační služba za pomoci elektronického monitorovacího systému (EMS). K 18. říjnu 2020 bylo takto monitorováno 78 s uloženým trestem domácího vězení.¹⁶

¹⁶ Vězeňská služba ČR – *Statistiky*. [online]. 2020. Dostupný z WWW: <http://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/mesicni-statisticke-hlaseni/>.

2. 2. 5 Současný stav vězeňství v ČR

Poslední desetiletí se v našem vězeňství vyznačuje poměrnou stabilitou, a to jak v počtu odsouzených k VTOS, tak v počtu příslušníků Vězeňské služby i míst pro VTOS (tabulka 1).

Obr. č. 1 – Tabulka vývoje fyzického počtu personálu v letech 2009 až 2019 ¹⁷

3.2 Vývoj fyzického počtu personálu v letech 2009 až 2019 (stavy k 31. 12.)

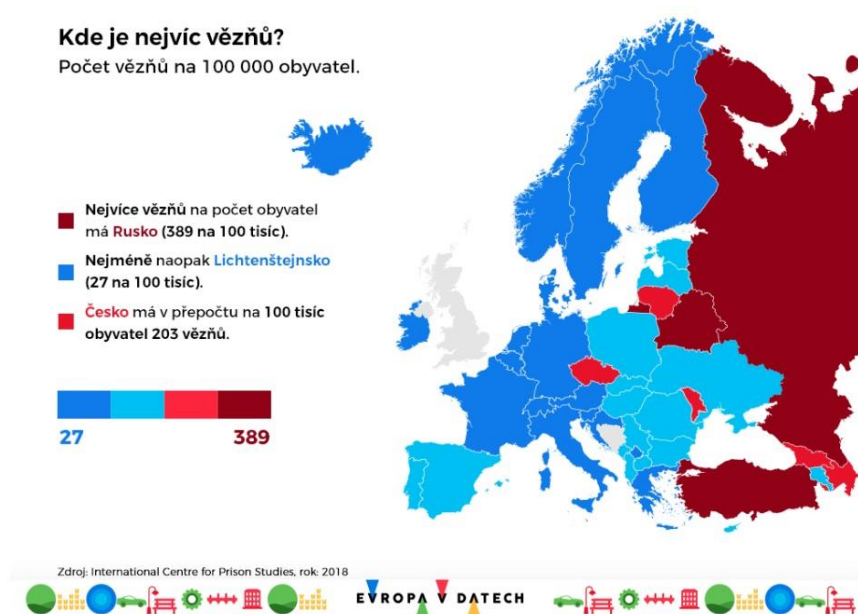
Rok	Příslušníci		Zaměstnanci		Celkem VS ČR	Vězněné osoby
	Muži	Ženy	Muži	Ženy		
2009	5 985	774	2 157	1 786	10 702	21 734
2010	5 833	766	2 083	1 765	10 447	21 892
2011	5 914	781	2 089	1 789	10 573	23 154
2012	6 130	806	2 173	1 855	10 964	22 612
2013	5 945	771	2 091	1 801	10 608	16 609
2014	5 986	766	2 081	1 840	10 673	18 658
2015	6 099	797	2 125	1 887	10 908	20 866
2016	6 067	809	2 128	1 881	10 885	22 481
2017	6 023	895	2 137	1 996	11 051	22 159
2018	6 122	959	2 123	2 127	11 331	21 577
2019	6 014	971	2 170	2 157	11 312	21 048

Problémem zůstává počet uvězněných na 100 tisíc obyvatel (203 vězňů), čímž zaujímáme v rámci zemí EU druhé místo za Litvou. Totéž platí i pro počty uvězněných

¹⁷ Vězeňská služba ČR – Statistika. [online]. 2020. Dostupný z WWW: <http://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/mesicni-statisticke-hlaseni/>.

žen (1595 v roce 2019), kde patříme rovněž ke špičce Evropy. Pro srovnání s ostatními státy EU: Lichtenštejnsko 27, Island 37, Finsko 51 vězňů na 100 tisíc obyvatel.¹⁸

Obr. č. 2 – Počty vězňů v evropských zemích¹⁹

S tím souvisí i výdaje ze státního rozpočtu, které činí denně 21 mil. Kč. Dlužno dodat, že velká část peněz, jež dluží vězni za náklady na výkon trestu, je nedobytných. Proto také stát hledá způsoby, jak snížit jak počty vězňů, tak i celkové náklady na VTOS. Jako řešení se nabízí větší využití alternativních trestů (tento pojem je používán, byť není v zák. č. 40/ 2009 Sb. uveden). Z této uvedené právní normy vyplývá, že existuje řada těchto trestů:

¹⁸ *Evropa v datech – počty vězňů v Evropě.* [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.evropavdatech.cz/clanek/25-pocty-veznu-v-evrope/article-content>>.

¹⁹ *Evropa v datech – počty vězňů v Evropě.* [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.evropavdatech.cz/clanek/25-pocty-veznu-v-evrope/article-content>>.

- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody
- obecně prospěšné práce
- propadnutí majetku
- peněžitý trest
- propadnutí věci
- zákaz činnosti
- zákaz pobytu
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- ztráta čestných titulů nebo vyznamenání
- ztráta vojenské hodnosti
- vyhoštění

Nejčastěji používaným alternativním trestem je v Evropě peněžitý trest (Německo 85 %, Holandsko 1/5, Rakousko 1/3, ČR 14, 7 % trestů). Rozšiřuje se zároveň počet odsouzených k domácímu vězení, i když se počet udělených trestů pohybuje v řádech desítek případů, a to především kvůli problémům technického a administrativního rázu.

Počtu vězňů odpovídá i počet věznic a detenčních ústavů. Jejich rozmístění ukazuje následující mapa.²⁰

²⁰ Vězeňská služba ČR – Statistiky. [online]. 2020. Dostupný z WWW: <<http://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/mesicni-statisticke-hlaseni/>>.

Obr. č. 3 – Mapa regionálního uspořádání organizačních jednotek Vězeňské služby

1.5 Mapa regionálního uspořádání organizačních jednotek Vězeňské služby

2.3 Trendy v penologii na začátku třetího tisíciletí

V roce 1984 došlo v New Yorku k podpisu *Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*. K této listině, vycházející z Charty OSN Všeobecné deklarace lidských práv a Mezinárodního paktu o občanských právech, se přihlásilo v roce 1988 i tehdejší Československo. Úmluvou byl odstartován trvalý a nezvratný proces humanizace vězeňství, byť je realita zacházení s vězňnými v mnohých zemích světa proklamovanému ideálu značně vzdálena. Na příkladu různých systémů vězeňství fungujících v zemích euroatlantické civilizace můžeme poznat, jaké jsou současné trendy v penologii a nakolik jsou aplikovatelné a aplikované i v našem vězeňství.

2.3.1 USA

Země patří k absolutní špičce v počtu odsouzených na 100 tisíc obyvatel (715). V současnosti dospěl vývoj vězeňského systému k rozlišování několika typů věznic. Nejprísnejším typem jsou železobetonové pevnosti s důmyslnou zabezpečovací technikou, v nichž je upřednostňován princip vnější bezpečnosti na úkor humanizace. V penologické terminologii se nazývají *věznice s maximální bezpečností*. Slouží k umístování nejagresivnějších a nejnenapravitelnějších zločinců. S tím souvisí

i tendence směřující k maximální separaci nenapravitelných (zákon „*tříkrát a dost*“) umožňující v nejtvrdší, kalifornské verzi uložit pachateli při druhém odsouzení dvojnásobný trest, při třetím minimálně 25 let odnětí svobody.

Věznice se střední úrovní bezpečnosti slouží pro výkon trestu méně nebezpečných pachatelů, kteří mají značnou volnost pohybu, jsou v nich uplatňovány programy vzdělávací, profesní, oddechové a terapeutické aktivity.

Otevřené ústavy fungující často jako vězeňské farmy, ranče či lesní tábory, se vyznačují pracovními a vzdělávacími aktivitami.

Od konce devadesátých let 20. století byl zaveden v USA *Electronic monitoring*, elektronické náramky, jako možnost ukládání alternativního trestu. Jejich aplikace přináší pozitiva pro odsouzeného (resp. obviněného) v tom, že není odloučen od rodinného prostředí, pro stát zároveň šetří finanční prostředky za výkon trestu či vazby. Přesto řada ochránců lidských práv poukazuje na etické problémy spojené se zásahem do intimní sféry občanů. Od začátku nového tisíciletí se tento trend šíří do Evropy i do některých zemí jiných kontinentů.²¹

2. 3. 2 *Skandinávie*

Skandinávské vězeňství je založeno na několika principech. Princip *ultima rati* neboli vězení je až posledním prostředkem k působení na pachatele trestné činnosti, je považován za klíčový. Proto soudy preferují alternativní tresty, mezi nimiž převažují obecně prospěšné práce a pokuty, což rezultuje do druhého principu, *málo věznic, ale kvalitní*. Převažují věznice s malou kapacitou, avšak s vysokým materiálním standardem. Dalším principem je *normalizace* neboli přizpůsobení podmínek ve vězení podmínkám života na svobodě. Teprve pokud vězeň neprojeví dostatek sebekázně, je přerážen do uzavřeného vězení. Princip *otevřenosti* je založen na překonání izolovanosti odsouzených (častější návštěvy, opouštění věznice za prací, studiem) Posledním principem je princip *zodpovědnosti*. Vězni dostávají na den určitou finanční částku, za níž nakupují potraviny,

²¹ HÁLA, J.: *Úvod do teorie a praxe*. České Budějovice. 2006. s. 12-15.

sami si vaří, zároveň také přebírají zodpovědnost za úklid, údržbu obývaných prostor a zajištění své práce.²²

2. 3. 3 *Velká Británie*

Až do 90. let 20. stol. převládal v anglickém vězeňství *britský tradicionalismus*, projevující se setrvačností zastaralých předpisů. Anglické věznice jsou rozděleny do pěti kategorií s různou mírou uzavřenosti. Hlavní pokrok spočívá v hladké prostupnosti mezi jednotlivými typy věznic. Vnitřní prostory jsou koncipovány tak, aby bylo zabezpečeno každému vězni právo na samostatné bydlení. Velký význam je přikládán vzdělávání a profesní přípravě vězňů. Za hlavní článek systému je považován pozitivní přístup personálu k vězňům. Vězeňští pracovníci nejsou ozbrojeni, jednají s vězni otevřeně, průběžně a nenásilně je vedou k přijetí pocitu viny za spáchané skutky. To vyžaduje vysokou profesionalitu personálu vyplývající z pečlivé přípravy. Přes tyto progresivní trendy není anglické vězeňství prosto střetů starší generace personálu, která vyznává klasické metody a nedůvěřuje humanizaci, s mladší, nastupující generací. Často se tento problém vyhraňuje mezi uniformovanými pracovníky zajišťujícími bezpečnost a odbornými pracovníky (pedagogové, psychologové, sociální pracovníci).²³

2. 3. 4 *Francie*

Ve francouzském vězeňství u veřejnosti i u soudců roste spokojenost s udělováním alternativních trestů, zejména obecně prospěšných prací. *Vězeňská správa* řídí a kontroluje *Centra pro obecně prospěšné práce*. Jejich pracovníci poskytují odsouzeným nezbytné poradenství, případně doprovod. Francouzští vězni ve věznicích uzavřeného typu jsou podle principu cirkulace neustále přemísťováni, aby bylo minimalizováno nebezpečí utváření nežádoucích skupin. Inspirativním se jeví také projekt privatizace vězeňských služeb, kdy stát přestává být zaměstnavatelem lékařů a zdravotnického personálu (s výjimkou zařízení pro nejtěžší zločince).²⁴

²² HÁLA, J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice. 2006. s. 20-23.

²³ HÁLA, J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice. 2006. s. 28-30.

²⁴ HÁLA, J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice. 2006. s. 31-32.

2. 3. 5 Německy mluvící země (Německo, Rakousko, Švýcarsko)

S ohledem na vazby historické, kulturní a geografické je vězeňský systém těchto zemí pro nás nejinspirativnějším. Nejčastějším trestem v Německu je peněžitý trest (až 85 % rozsudků) realizovaný citlivým systémem *denních pokut*, jejichž výše závisí na denním výdělku pachatele před odsouzením. Vzorem pro ostatní Evropu může být profesionální, korektní a přirozeně lidské chování personálu k vězňům. Příkladné je rovněž akcentování čistoty, pořádku a hospodárnosti. Na přední místo je kladena profesní příprava a vzdělávání. Vysoké je i procento zaměstnaných vězňů (80% Rakousko). Švýcarské vězeňství zase umožňuje jisté privilegované způsoby výkonu trestu, jako *vězení po pracovní době* či *vězení o víkendech a svátcích*. Vzorem pro zacházení s teroristy a jinak nebezpečnými vězni je německý systém, jehož princip může být formulován tak, že se u těchto vězňů musí počítat se vším.²⁵

2. 4 Humanizace vězeňství v naší penologické praxi prostřednictvím programu zacházení

Postupná přeměna našich věznic a podmínek VTOS jde současně ve třech základních proudech:

- a) modernizace věznic a jejich zařízení
- b) vytváření účinného systému zacházení s odsouzenými
- c) profesní zkvalitnění personálu.

Cílem těchto opatření je humanizovat vězeňství, srovnat ho s evropskou úrovní tak, aby se dostalo do souladu s deklarovanými dokumenty národních i mezinárodních norem a úmluv.²⁶

²⁵ HÁLA, J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice. 2006. s. 33-35.

²⁶ NETÍK, K.: *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*, 2. vydání. Praha: Vězeňská služba, 1998, s. 4.

2. 4. 1 Program zacházení

Jako nejučinnější prostředek k zefektivnění převýchovy se jeví **program zacházení**, jehož definice je dána § 40 a 41 zák. č. 169 Sb., o vězeňské službě a je citována v kapitole 2.1 Základní pojmy s. 14. Úloha programu zacházení byla deklarována již v Zákoně ČNR č. 555/1992 Sb, o *Vězeňské službě a justiční stráž*i. Program zacházení je zpracováván po příchodu odsouzeného do věznice, v níž má vykonávat trest odnětí svobody a kde je vytvořena jeho základní verze. Vychází se z **komplexní zprávy**, jejíž součástí jsou posudky psychologa, pedagoga, sociálního pracovníka, event. lékaře. Uvádí se v ní délka trestu, charakteristika osobnosti a příčiny trestné činnosti. Součástí je i konkrétní formulace cíle působení na odsouzeného, metody zacházení směřující k dosažení tohoto cíle, způsob a četnost hodnocení. ²⁷

K eliminaci vlivu subjektivních vlivů ze strany specialistů při hodnocení odsouzeného byl vytvořen systém SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených) jako pomocný nástroj ke zpracování komplexní zprávy, potažmo pak k vypracování programu zacházení. Posuzuje pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného, vyhodnocuje statická i dynamická rizika a slouží jako mechanismus vnitřní diference odsouzených. ²⁸

Programy zacházení s odsouzenými jsou členěny do několika oblastí:

Pracovní aktivity: Týkají se zejména zařazení odsouzeného do pracovního procesu v souladu s jeho kvalifikací, zdravotním stavem a charakterem trestné činnosti. Zahrnují také práce potřebné k zajištění každodenního provozu věznice, popřípadě i pracovní terapii vedenou zaměstnancem VS.

Vzdělávací aktivity: Týkají se vzdělávání organizovaného či realizovaného středními odbornými učiteli, vedeného či kontrolovaného zaměstnanci věznice a vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti ZŠ, SŠ, VOŠ nebo VŠ ČR.

²⁷ ČESKO. Zákon č. 169/1999 Sb.: Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Kapitola 2.1, § 40, 41. Dostupné z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>>.

²⁸ *Co je SARPO* [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.vscr.cz/o-nas/sarpo/co-je-sarpo>>.

Speciálně výchovné aktivity jsou sociální, speciálně pedagogické, psychologické a terapeutické akce vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, zaměřené zejména na:

- oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti
- rizika a kriminogenní potřeby
- osobnost odsouzeného
- změnu postojů, myšlení a chování odsouzeného

Zájmové aktivity tvoří ty druhy aktivit s odsouzenými, které směřují zejména k rozvoji jejich schopnosti smysluplně trávit volný čas a věnovat se aktivitám, které jsou společensky přijatelné a žádoucí. Tedy jako alternativu nežádoucího chování v podobě páchaní trestné činnosti či různých forem závislosti.

Oblast utváření vnitřních vztahů představuje udržování kontaktů odsouzených s jejich rodinným a sociálním zázemím. Patří sem nejen korespondenční a telefonický kontakt odsouzených s jejich blízkými, ale zejména možnost a realizace návštěv, a to nejen ve věznici, ale i mimo ni.²⁹

2. 5. 2 **Kultura, umění a jejich role v programu zacházení**

Kulturu můžeme definovat v užším slova smyslu jako soubor tvořivých lidských činností, jakými jsou například literatura, hudba, výtvarné umění, divadlo, náboženství a vzdělávání. Studium kultury se zabývá *kulturologie*.³⁰

Umění pak v užším slova smyslu vyjadřuje aktivitu mající za cíl vyvolávat vjemy s pocitem krásna. Potřeba estetiky a umění je něco, co je vlastní pouze člověku. Kulturu, umění můžeme řadit v rámci programu zacházení mezi aktivity ve volném čase. Tato doba má rozdílné parametry u vězňů, kteří jsou zaměstnání (doba od příchodu ze

²⁹ ČESKO. Vyhláška MS č. 345/1999 sb. Ze dne 21. prosince 1999. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů, ČR. 2000*. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>>.

³⁰ PETRUSEK, M., et al. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 547.

zaměstnání do večerky a o víkendech a svátcích), zatímco u vězňů nezaměstnaných jde o mnohonásobně delší dobu, čímž u nich narůstá význam využití volného času.

Na tomto místě je nutné uvést, že většina odsouzených si do vězení přinesla návyky z konzumního chování a jednání. Proto se také největší oblibě těší pasivní sledování televize. Tato realita znesnadňuje úsilí výchovných pracovníků o smysluplné využívání volného času ve VTOS.

Jakou roli tedy hraje umění v procesu zacházení s vězni? Velmi výstižně to objasnil písničkář *Jaroslav Hutka*, uskutečnil v pardubické věznici svůj vánoční koncert. Prohlásil tehdy: „*Umění má možnost probouzet člověka ze spánku v jeho vlastním osamělém osudu*“. Dostáváme se tak k fenoménu *katarze*, vnitřní duševní očisty dosahované při vnímání a prožívání uměleckého díla. Jde o to uvězněného člověka probudit pomocí silného uměleckého zážitku z jeho dosavadní letargie a darovat humanizující stimuly a výzvy. Věnujme se tedy následujícím čtyřem druhům umění.

Hudba

Hudba představuje nejpůsobivější umění, má v sobě velký emocionální náboj, je nejdostupnějším uměním, neboť je k dispozici z médií a nosičů prakticky nepřetržitě. Také se jí v obě dětství a dospívání věnuje aktivně velká část populace a pro mnohé z jejich interpretů se stává celoživotní zálibou. Je logické, že z těchto důvodů se také počítá s hudbou jako s nejvyužitelnějším uměním v prostředí věznic, a to dvojnásobem.

První, pasivní přístup představuje hostování profesionálních i amatérských interpretů (zpěváci, orchestry, kapely všech možných žánrů) v prostředí věznic. Druhý pak spočívá v aktivní produkci vězňů, kteří přijatelným a využitelným způsobem ovládají hudební nástroj, případně umí zpívat. Na stránkách časopisu *České vězeňství* lze nalézt konkrétní případy vystoupení špičkových interpretů ve věznicích (houslový virtuos Jaroslav Svěcený v pankrácké věznici, šansoniérka Eva Henychová v řadě věznic ČR). Je možné také uvést věznice, kde vznikají kapely, a dokonce i pěvecké sbory (Heřmanice). Je pravda, že v naprosté většině produkují lehčí žánrové formy, je však

žádoucí nezavrhnout žádný z nich. S tím souvisí i zpěv při bohoslužbách, k čemuž je ve velké části evropských věznic koncipován prostor pro bohoslužby zároveň jako hudební síň (Linec, Rakousko).³¹

Divadlo

Divadlo má bezesporu velké možnosti působit na emocionalitu vězněného člověka. Tento způsob estetického a citového působení na vězně byl již v minulém režimu zkoušen, např. v sedmdesátých letech hostoval v kulturním domě NVÚ Bytíz profesionální soubor příbramského divadla. Bohužel, výběr dramatu, sestava diváků bez předchozí důkladné selekce a poučení předem vylučovaly žádoucí efekt.

Lepší způsob využití divadla pro resocializaci odsouzených je znám z devadesátých let minulého století, kdy vychovatelé českobudějovické věznice využili spontánního zájmu odsouzených, a předchozí přípravě (oblečení, chování), navštívili se svými svěřenci Jihočeské divadlo. Poté, co experiment nezaznamenal rušivé momenty, zvedli autoři nápadu pomyslnou laťku náročnosti a od lehké hry komediálního žánru přešli k náročnějšímu dramatu a posléze i k Mozartově opeře.

Základním předpokladem zdatu je správný výběr zájemců, volba z repertoáru a předběžná příprava s vybranou skupinou. Bylo by prospěšné, kdyby se tato zkušenost stala inspirací pro hledače nových cest v penologii a vznikly třeba vězeňské dramatické soubory.

Výtvarné umění

Tento umělecký obor bývá vedle hudby vězňům často blízký, zejména pak v oblasti vězeňské subkultury, v níž převažují kýčovitá zpracování reálných i abstraktních námětů přenášených nezřídkou v podobě tetování na těla odsouzených. Nedoporučuje se ponechat v tomto oboru volnou ruku zručným, avšak absencí vkusu postiženým autorům při výzdobě vězeňských prostorů. S tím bezprostředně souvisí i kontraproduktivní tvorba různých nástěnek, které mají většinou nízkou sdělnou hodnotu a jsou téměř nevnímány.

³¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. Č. Budějovice: VŠERS, 2006, s. 153.

Právě proto je důležitým úkolem do budoucnosti estetizace vězeňského prostředí, aby se stalo zdrojem pozitivní energie. ³²

Literatura

Jedná se o nejfrekventovanější zdroj konzumace umění ve věznicích. Poskytování vhodné četby odsouzeným je zaručeno např. Vyhl. MS č. 345/1999 (řád VTOS). Tradice vězeňských knihoven je známa od 19. století, i když výběr knih se často řídil více ideologickými než estetickými aspekty. Většina vězňů ráda čte, i když jejich výběr knih je často problematický. V řadě věznic fungují čtenářské kroužky, které mohou v případě kvalifikovaného vedení plnit resocializační roli. V některých věznicích vydávají vězeňské noviny (Pankrác Times) a časopisy, které poskytují prostor začínajícím autorům. Koneckonců není málo klasických autorů, kteří strávili nějaký čas ve vězení (F. Villon, I. Olbracht, V. Havel a jiní). ³³

2. 5. 3 *Duchovní služba ve věznicích*

Ač se to jeví jako málo uvěřitelné, jsou mezi odsouzenými takoví, kteří na základě rodinné výchovy v sobě uchovávají víru v Boha, a i když se posléze dostali na scesti, existuje možnost jejich nápravy prostřednictvím poskytovaných duchovních služeb. Po staletí trávající tradice poskytování duchovní útěchy vězněným byla násilně přerušena po roce 1948 v rámci plošné indoktrinace ateistickou výchovou, která zasáhla i oblast vězeňství. Přesto nebylo nikdy silnější prožívání víry než v padesátých letech, neboť se v té době po politických procesech nacházelo ve věznicích velké množství kněží, kteří tyto služby poskytovali spoluvězňům ilegálně.

Změny nastaly až začátkem devadesátých let 20. stol., kdy byla v našich věznicích obnovena duchovní služba. První změny jsou už patrné v zákonu č.555/1992 Sb., definitivní legislativní ukotvení je pak dáno Zákonem č. 169/1999Sb., kde se v první části

³² HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. Č. Budějovice: VŠERS, 2006, s. 154-155.

³³ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. Č. Budějovice: VŠERS, 2006, s. 155.

v § 20 (Duchovní a sociální služby) v osmi odstavcích specifikovány detaily poskytování duchovních služeb:

1. Právo odsouzených na poskytování duchovních služeb
2. Umožnění konání náboženských obřadů
3. Duchovní služby poskytují pouze registrované církve
4. Církve se spolupodílejí na naplnění účelu VTOS
5. Informace o duchovních službách jsou obsaženy ve vnitřním řádu věznice
6. Odsouzený nesmí být nucen k náboženským obřadům
7. Osoby vykonávající duchovní službu musí být poučeny o vnitřním řádu věznice
8. Vězeňská služba má právo odepřít možnost výkonu duchovní služby při porušení vnitřního řádu.

Z tohoto zákona pak vychází i Vyhláška č. 345/1999 Sb. (Řád VTOS), kde se hovoří o účasti církví a náboženských společností.³⁴

Duchovní službu vykonávají zástupci státem registrovaných církví nebo náboženských společností. Jako kaplani se stávají zaměstnanci vězeňské služby, nebo tuto službu vykonávají jako dobrovolníci. Sdružují se ve *Vězeňské duchovenské péči* (dále VDP) a kromě právních norem se řídí *Stanovami VDP schválenými na mimořádné členské schůzi 3. 6. 1999*). VDP je nevládní organizací registrovanou u MV jako zapsaný spolek. Mohou do ní patřit duchovenské organizace, členové sborů a farností i registrovaných církví, kteří se chtějí věnovat duchovní a pastorační činnosti ve věznicích a mají od svých církví pověření. Dohoda o duchovní službě je stvrzena v Nařízení GŘ č. 67/2013 Vězeňskou službou, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou

³⁴ ČESKO. Zákon č. 169/1999 Sb.: Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Část 1, Hlava VII, §72, odst. 1-3 a §73, odst. 1-2. Dostupné z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>>.

církví v ČR. Zmíněné duchovní orgány také podepsaly zásady spolupráce a tolerance jednotlivých církví.³⁵

Jedním z očekávaných efektů je řešení problematiky viny a jejího přijetí odsouzenými. Kromě toho jsou zde k řešení otázky týkající se smyslu lidské existence a hierarchie životních hodnot. Přestože by se na první pohled zdálo, že vědomí pachatelé trestné činnosti budou vůči této službě imunní, stále se ve věznicích nacházejí odsouzení, kteří mají zájem o duchovní pomoc. Je rovněž známa řada případů, kdy se pachatelé trestné činnosti zřekli na základě víry předchozího způsobu života a změnili své chování, resocializovali se.

³⁵ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby č. 67/2013. Dohoda o duchovní službě. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/dohodaoduchovnislužbe>>.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části bude práce zaměřena nejprve na historii konkrétního zařízení, Věznice Příbram. Poté bude věnována pozornost současnému modelu této věznice, struktuře a zejména pak realizaci převýchovného procesu v praxi se zvláštním zaměřením na program zacházení, jeho specifika v místních poměrech, úspěchy, resp. nezdary v jeho realizaci. Součástí bude i dotazník pro zjišťování názorů vězňů, jejich zapojení do aktivit v rámci programu zacházení. Na druhé straně bude proveden řízený rozhovor s duchovním vykonávajícím pastorační činnost. Poznatky budou sumarizovány a vyhodnoceny k potvrzení, či vyvrácení stanovených hypotéz.

3.1 Historie Věznice Příbram

Historie tohoto zařízení se začíná psát krátce po skončení II. světové války, jejíž poslední operace probíhaly v okolí Příbrami a při nichž byly zajaty tisíce německých vojáků. Pro ně byly narychlo vybudovány zajatecké tábory, v nichž příslušníci wehrmachtu setrvali až do postupného odsunu. První z nich, tábor Vojna (název blízkého kopce), ležel v katastru obce Lazsko a již krátce po roce 1948 se začal plnit prvními vězni, z nichž velká část byla odsouzena za protistátní činnost (§ 231) v rámci potlačování tzv. třídního nepřítele („političtí vězni“). Druhý, tábor Bytíz (osada v blízkosti tábora), začal plnit svoji funkci v roce 1953.

Výběr obou míst nebyl náhodný, od konce čtyřicátých let probíhal v okolí Příbrami úspěšný průzkum ložisek uranové rudy pod vedením sovětských expertů. Bylo tedy určeno po vzoru SSSR vybudovat zařízení podobná tamějším gulagům, v nichž by odsouzení těžili tento strategický materiál. Oba tyto tábory nazývané od roku 1953 Nápravně pracovní tábor (dále jen NPT) soustřeďovaly v této době téměř 4 tisíce odsouzených, z nichž valnou většinu tvořili političtí vězni, dále pak odsouzení za kriminální činnost a tzv. retribuční vězni. Kromě prací při těžbě uranu pracovala také část odsouzených při výstavbě rozrůstající se Příbrami. Ostrahu táborů zajišťovaly I. a II. rota 4. praporu útvaru SNB s krycím názvem Jeřáb. V roce 1961 byl tábor Vojna zrušen a vězni přesunuti na tábor Bytíz. V téže roce došlo k přejmenování NPT na Útvary nápravného zařízení MV. V roce 1965 se tento název změnil na Nápravně výchovné

ústavy. Změny probíhaly v souladu s tehdejším politickým vývojem (první rehabilitace nespravedlivě odsouzených, přijetí mezinárodních standardů pro zacházení s odsouzenými). V roce 1969 pak byly NVÚ převedeny z Ministerstva vnitra pod Ministerstvo spravedlnosti.

Z významných událostí v dějinách věznice je dobré zmínit rok 1962, kdy se v důsledku poddolování propadla celá táborová kuchyně s dvěma odsouzenými a v důsledku toho byl celý tábor přesunut řádově o desítky metrů. Místo většiny dřevěných ubikací vyrostly nové, třípodlažní budovy, postaven byl rovněž kulturní dům s promítacím sálem a knihovnou.

Po roce 1989 prodělala věznice velké změny. V důsledku ukončení těžby uranové rudy poklesl počet uvězněných o více než polovinu, zmenšily se i počty personálu, SNV byl přejmenován na Vězeňskou službu a justiční stráž, NVÚ pak na Věznici Příbram.

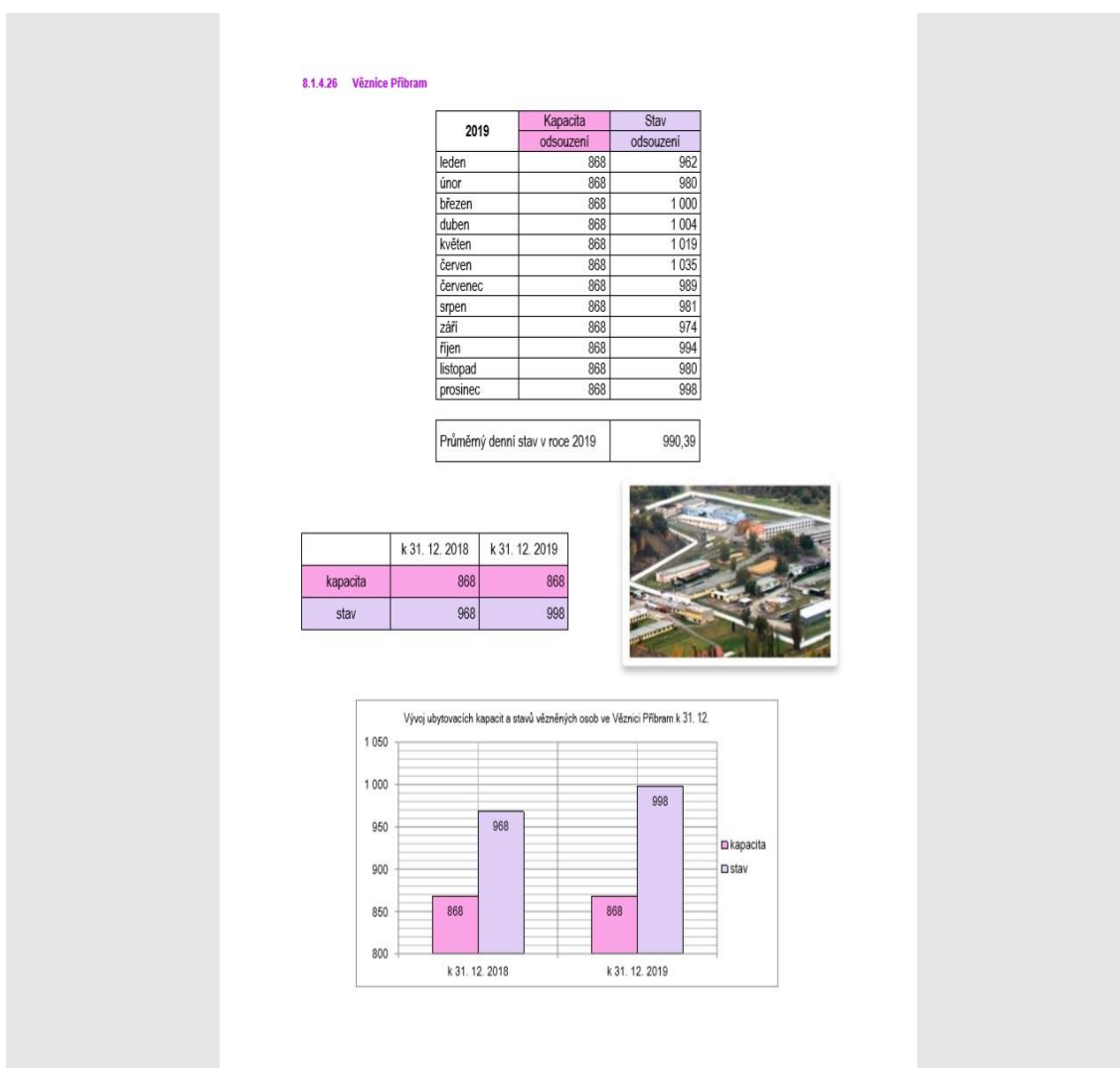
Bezmála sedmdesátiletá historie Věznice Příbram je svědectvím doby minulé i současné. Nejtragičtější její díl byl napsán v padesátých letech minulého století, kdy zde trpěly tisíce nespravedlivě odsouzených z řad politiků, umělců (spisovatelé Pecka, Stránský), sportovců (někteří členové hokejové reprezentace, duchovní, sedláci, skauti i obyčejní lidé. K uctění jejich památky byl tábor Vojna přeměněn na památník připomínající dobu největšího bezpráví. Novodobá historie je pak dokladem humanizace našeho vězeňství, o čemž svědčí jak zlepšené materiální podmínky života uvězněných, tak i změny přístupu příslušníků vězeňské služby k nim.³⁶

³⁶ Všeobecné informace o Věznici Příbram (online). Praha, 2020 (cit. 29-12-2020) Dostupné z: <http://www.vscr/veznice-pribram-o-nas/zakladni-informace/>.

3.2 Současnost Věznice Příbram

Geneze změn v našem vězeňství je popsána v obecné rovině v teoretické části, rovněž také zahrnuje nové formy, metody převýchovy odsouzených, podmínky VTOS, i program zacházení.

Obr. č. 4 – Stavy odsouzených ve Věznici Příbram v roce 2019³⁷

³⁷ Stavy vězňů (online). Praha, 2020 (cit. 29-12-2020). Dostupné z: <http://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/05/statisticka-rocenka-vezenske-sluzby-ceske-republiky-za-rok-2019.pdf>.

3. 2. 1 Profilace věznic

Věznice Příbram je organizační jednotkou VS ČR pro zajišťování VTOS pro odsouzené muže. Věznice je profilována jako věznice s ostrahou s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. V současné době patří Věznice Příbram mezi pět největších věznic v České republice. Kapacita věznic je 868 uvězněných, průměrný denní počet odsouzených tuto normu překračoval, v roce 2019 činil 990 odsouzených. Výkon trestu odnětí svobody je prováděn vedle principu vnitřní diferenciaci, kdy jsou odsouzení zařazováni do prostupných skupin dle přístupu k vykonávanému trestu. Kritériem pro zařazení je:

- *věk odsouzeného*
- *osobnostní vlastnosti*
- *způsob dosavadního života*

Pro zvýšení efektivity výkonu trestu byla vytvořena specializovaná oddělení:

Oddělení pro odsouzené s poruchou osobnosti a chování v důsledku zneužívání psychotropních látek

Oddělení mladistvých dospělých

Bezdrogové zóny

Substituční léčba

Poradna drogové prevence

Ve věznici je od roku 2006 nepřetržitě realizován program „*Zastav se, zamysli se, změň se*“. Dodnes absolvovalo program úspěšně přes 200 odsouzených.

3. 2. 2 Struktura programu zacházení

Pracovní aktivity

- zaměstnávání odsouzených na střežených a nestřežených pracovištích ve věznici i mimo ni,
- brigádnické činnosti bez nároku na finanční ohodnocení,
- práce potřebné pro zajištění každodenního chodu věznice.
- pracovní terapie.

Vzdělávací aktivity-kurzy

- všeobecné vzdělávání,
- právní vědomí,
- český jazyk a literatura,
- základy obsluhy PC,
- rekvalifikační kurz – jednoduchá obsluha zařízení restauračního typu,
- jednoduché kuchařské práce pro zařízení restauračního typu.

Speciálně výchovné aktivity

- sociálně právní poradenství,
- komunitní setkání,
- předcházení možného selhání,
- pohybově relaxační terapie,
- psychosociální poradenství
- program Zastav se, zamysli se a změň se.

Zájmové aktivity

- kroužek sportovních her,
- čtenářský kroužek,
- kulturní kroužek,
- zdravý životní styl,
- hudební kroužek,
- rukodělné činnosti

Utváření vnějších vztahů

- neobsahuje aktivity, pouze kontakt odsouzeného s jeho sociálním zázemím,
- jedná se o kontakty písemné, telefonické, návštěvy ve věznici, účast na extramurálních aktivitách, vycházka s návštěvou, krátkodobé přerušení VTOS.

3. 2. 3 Poskytování duchovních služeb

Podmínky poskytování duchovních služeb jsou v obecné rovině popsány v teoretické části práce. V podmínkách Věznice Příbram jsou služby poskytovány zástupci tří registrovaných církví, Římskokatolické (P. Nowicki), Českobratrské církve evangelické (V. Glancová) a Církve adventistů sedmého dne (P. Smolka). Převážná většina odsouzených v počtu asi dvaceti využívá služeb p. Piotra Nowického, redemptoristy ze Svaté Hory.

Duchovní služba má poměrně širokou nabídku pro odsouzené. Jedná se především o:

- pravidelné bohoslužby
- individuální rozhovory
- (úmrtí v rodině)
- bohoslužebná shromáždění při velkých křesťanských svátcích

- informace v oblasti náboženství
- duchovní provázení během výkonu trestu
- řešení existenčních problémů po propuštění (spolupráce s charitou)
- dodržování zpovědního tajemství
- mše svaté a zpovědi ve vězeňské kapli

Detailnější představu o duchovní službě poskytuje rozhovor s P. Piotrem Nowickim.

3. 2. 4 Rozhovor s páterem Piotrem Nowickim, který vykonává pastorační službu ve věznici Příbram.

1. Jak jste se dostal k pastorační službě ve Věznici Příbram?

Před několika lety mě oslovila kaplanka z církve evangelické, zda bych nechtěl za katolickou církev vykonávat pastorační službu ve Věznici Příbram. Pochopil jsem to jako výzvu, neboť posláním kongregace redemptoristů, kteří sídlí na Svaté Hoře, je péče o chudé a opuštěné. Dostal jsem souhlas od biskupa královéhradecké diecéze a začal se připravovat na svoji novou životní roli. Bohužel, po dvou letech mého působení jsem byl nucen vinou epidemie koronaviru pastorační činnost přerušit.

2. Jak jste se na ni připravoval?

Po duchovní stránce mě připravoval kněz, který má s pastorační službou patnáctiletou praxi. Kromě toho jsem absolvoval celodenní školení zprostředkované Vězeňskou službou. Bylo nutné připravit se na úskalí, hrozby, které vyplývají ze specifika prostředí (možnost manipulace ze strany odsouzených. V rámci přípravy jsem si také musel uvědomit rozdíly v činnosti duchovního a psychologa, aby nedocházelo ke kompetenčním sporům, byť se obě činnosti částečně prolínají.

3. V čem vidíte její hlavní poslání?

Hlavní poslání je totožné s posláním každého kněze na kterémkoli místě, modlit se za svěřené lidi, v tomto případě vězně, poskytovat na požádání svátosti (zpověď, svaté přijímání, pokud jde o pokřtěné), duchovní útěcha na požádání, sloužení mše svaté. Moje práce je v tomto prostředí náročnější o to, že často jde o lidi, jejichž náboženská výchova

byla minimálního rozsahu, někdy žádná, v tomto případě poskytují i základní výuku katechismu. Bohužel, jsem limitován režimem věznice, prostorovými možnostmi a zejména pak i předchozím způsobem života uvězněných. Jinak moje poslání patří mezi základní skutky milosrdenství – navštěvovat nemocné a uvězněné.

4. Jaký je zájem o vaše služby?

Jak již jsem uvedl, jsem limitován výše uvedenými důvody. V běžné, mimořádnými událostmi nenarušené době, využívá mých služeb kolem 20 odsouzených. Vzhledem k tomu, že si zde odpykává trest odnětí svobody kolem tisíce vězňů, není to mnoho, avšak i to skrývá potenciál nápravy těchto lidí.

5. Lze určit, která věková kategorie si nejvíce žádá vaší pomoci?

Složení vězňů je velmi pestré, a to jak z hlediska věkového, tak co se týká druhu trestné činnosti, etnického původu, inteligence, rodinného zázemí, či vnímavosti. Nelze ani určit, která skupina potřebuje pomoci, kdo více, kdo méně. Zajímavý je přístup příslušníků romského etnika, jsou emocionálnější a dovedou mši i díky zpěvu více prožívat. Jinak mše s ohledem na malou znalost liturgie, symbolů dělám kratší, aby přítomní udrželi pozornost.

6. Chtějí vaši klienti pouze duchovní útěchu, nebo se na vás obracejí s životními problémy?

Je tok půl na půl, někteří odsouzení za mnou přicházejí s konkrétními prosbami, například s prosbou, abych se modlil za ně, za jejich rodinné příslušníky, za to, aby našli sílu změnit svůj život k lepšímu. Na druhé straně jsou i takoví, kteří by mě rádi zneužili k nepovolenému styku (odeslání dopisu, příjem balíčku). Jeden uvězněný Ukrajinec dokonce přišel se žádostí o učebnici polštiny, protože by se chtěl usídlit v Polsku, protože mu připadá, že polská společnost je na rozdíl od české mnohem duchovnějši.

7. Máte možnost pracovat s odsouzenými i v době karantény?

Karanténa narušila náboženský život všeobecně. Jsou sice snahy nahradit přítomnost na mši svaté televizními přenosy z různých kostelů, je to však nedostatečná a nedokonalá náhrada za osobní účast. Je to jakási forma duchovní útěchy, není to bohoslužba. Možnosti práce jsou omezené na individuální kontakt s několika jedinci. Udržuji kontakt s jedním odsouzeným, který má ideu smysluplného převýchovného programu, který by vycházel z vlastní iniciativy odsouzených.

8. Máte nějaký případ z práce s odsouzenými, který vás povzbudil ve vaší práci?

Těch příkladů je opravdu dost. Za úspěch považuji, když přijde odsouzený s žádostí o přípravu na křest, nebo případy, kdy mi propuštění děkují za mou práci. Většinou je patrná vděčnost vězňů za to, že jim pomáhám překonat stres z pobytu za mřížemi. Pro mě je to obohacující práce, je to přímé setkání s Ježíšem, který léčí a který se sklání k těm nejubožejším.

3.3 Výzkumná část

V době, kdy byla koncipována tato část bakalářské práce, nejevily se na obzoru žádné možné překážky v realizaci plánovaného záměru. Tím byl přímý kontakt s odsouzenými v prostředí věznice za spolupráce pracovníka Vězeňské služby. Vše změnila nařízená karanténa v důsledku pandemie a následná řada omezení včetně zákazu návštěv zvenčí a omezení styku mezi odsouzenými. V důsledku toho bylo nutno po dohodě s Vězeňskou službou změnit zamýšlený postup. Nebylo umožněno realizovat dotazník elektronicky a bylo nutno provést ho zprostředkovaně za pomoci pracovníků věznice. Díky jejich pochopení bylo možno zvýšit počet respondentů téměř na stovku. Proto jsem přesvědčen, že i v rámci povolených možností lze podat realistický obraz vztahu odsouzených k umění a kultuře obecně a vyvodit závěry, které mohou být zajímavé pro každého, kdo se profesně zabývá penologií či přímo penitenciární pedagogikou.

3.3.1 Postup práce a použité metody

Pro výzkumné šetření bylo nutno vycházet z předpokladu, že valná většina dotázaných má pouze základní vzdělání a řadí se mezi recidivisty. Jako další údaje připadaly v úvahu především počet odsouzení, charakter trestné činnosti jakož i věk. Další část dotazníku směřovala ke zjištění vztahu odsouzeného k umění, preferenci oboru a žánru, jakož i eventuálního smyslu pro spiritualitu a potřeby pastoračních služeb.

Pro tyto účely byl sestaven dotazník převážně z jednoduchých otázek uzavřeného charakteru formulovaných tak, aby jim respondenti bez problémů porozuměli. Zařazení otázek otevřených nepadalo v úvahu, neboť lze předpokládat neochotu vyplňovat tento druh dotazů z důvodu nedostatečné schopnosti formulovat odpovědi tak, aby měly vypovídací hodnotu. Dotazníky předpokládají také ochotu ke spolupráci, jistou úroveň rozumové zralosti a v neposlední řadě i upřímnost a schopnost zapojit citovou stránku osobnosti. Pochopitelně bylo respondentům zaručeno, že dotazník je anonymní a bude sloužit výhradně účelům bakalářské práce.

3. 3. 2 Stanovení hypotéz

S ohledem na výše uvedené faktory byly také stanoveny hypotézy, které měly být potvrzeny, či vyvráceny na základě vyhodnocení dotazníku.

Hypotéza č. 1: Většina odsouzených vnímá kulturu jako potřebnou součást svého života.

Hypotéza č. 2: Ve výběru druhů žánrů umění převažuje jejich pokleslá forma, náročnější druhy a žánry se prakticky v odpovědích nevyskytují.

Hypotéza č. 3: Většina odsouzených necítí potřebu využívat služeb poskytovaných dostupnými představiteli církví.

3. 3. 3 Vyhodnocení dotazníku

S ohledem na vysoký počet respondentů byl proces vyhodnocování dotazníků zdlouhavý. Každá otázka je také doprovázena vlastní interpretací závěrů zjištění. Přestože vinou karanténních opatření byla celá akce složitá po logistické stránce, jsem přesvědčen, že závěry podávají objektivní pohled na celou problematiku. Komplexní dotazník s průvodním oslovením se nachází v příloze č. 1.

Otázka č. 1. Jste ve věku: a) do 30 let b) 30-40 let c) 40-50 let d) nad 50 let.

Nejpočetnější kohortu tvořili odsouzení ve věku 30-40 let (37), dále pak do 30 let (33), odsouzení 40-50 (17), nad 50 (6).

Interpretace: S ohledem na neúčast při výběru respondentů je obtížné vyvozovat závěry.

2. Ve výkonu trestu odnětí svobody jste:

50 odsouzených uvedlo, že je ve VTOS poprvé, 43 pak opakovaně.

Interpretace: Vzhledem k charakteru věznice se jeví údaj o počtu odsouzených, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu, jako málo věrohodný.

3. Nyní jste odsouzen za:

35 odsouzených uvedlo majetkovou trestnou činnost, následovala výroba a distribuce drog, (26), násilné trestné Činy (22), jiné trestné činy (20- převážně neplacení výživného, maření výkonu soudního rozhodnutí a jiné). Objevuje se i více trestných činů souběžně.

Interpretace: Potvrzuje se celostátní nárůst trestné činnosti v oblasti výroby a distribuce drog. Překvapivé a málo pravděpodobné je, že pouze jeden respondent uvedl trestnou činnost sexuální povahy.

4. Vaše nejvyšší dokončené vzdělání:

47 odsouzených uvedlo pouze ZŠ, 36 střední vzdělání s výučním listem, 7 uvedlo maturitní vzdělání, 3 pak absolvovali speciální či praktickou školu.

Interpretace: Struktura vzdělanostního portfolia není překvapivá, mezi respondenty není žádný s ukončeným vysokoškolským vzděláním.

5. Věnoval jste se zájmově (profesionálně) umělecké činnosti před nástupem trestu OS? Jaké?

41 odsouzených uvedlo, že se věnovalo zájmově hudbě, 10 výtvarné činnosti, 5 dramatické, 38 se nevěnovalo žádné.

Interpretace: Jednoznačně dominuje hudba (zpěv, hudební nástroj), za ni se řadí výtvarná činnost, okrajově pak dramatická.

6. Navštěvoval jste umělecké kroužky na ZŠ nebo na ZUŠ?

26 odsouzených prošlo uvedenými institucemi, 60 nikoli, 7 se nevyjádřilo.

Interpretace: Skutečnost lze interpretovat dvěma způsoby. Pozitivním, kdy téměř třetině se dostalo základů múzického vzdělání, nebo negativním, vycházejícím z faktu, že ani dotek umění nepoznamenal respondenty kladně v morálním aspektu.

7. Věnujete se nějaké výše uvedené činnosti v rámci programu zacházení?

59 respondentů odpovědělo záporně, 22 kladně, neodpovědělo 12.

Interpretace: Je těžké posoudit z pozice vnějšího pozorovatele, jakým způsobem by bylo možné dosáhnout většího zapojení odsouzených

8. Máte aktivní zájem o nějaký druh umění? Jaký?

Velká část odsouzených uvedla více než jeden druh. Dominuje hudba (50), dále pak výtvarné umění (24), literatura, divadlo a film (po 20). Nevyjádřilo se 6 odsouzených.

Interpretace: Výsledná čísla jsou potěšující a ukazují, že potřeba umění se neztrácí ani ve výkonu trestu odnětí svobody.

9. Půjčujete si pravidelně knihy ve zdejší knihovně?

Kladně odpovědělo 47, záporně 38, neodpovědělo 8 respondentů.

Interpretace: Ukázalo se, že i když poměrně velká část odsouzených knihovnu nenavštěvuje, přesto vykazuje počty přečtených knih. Je evidentní, že si odsouzení knížky přepůjčují.

10. Kolik knih přečtete přibližně měsíčně?

59 odsouzených přečte do 5 knih, do 10 knih 7, více pak 5, 22 odsouzených nepřečte ani jednu knihu.

Interpretace: Celonárodní pokles obliby četby knih se promítl i do tohoto prostředí.

11. Jaký druh literatury máte nejraději?

I v tomto případě uváděli odsouzení více žánrů. Jednoznačně dominuje dobrodružná a detektivní literatura (45), následuje historická literatura (23), odborná literatura (7), poezie (5), a jiné žánry, převážně literatura faktu, sci-fi apod. (19).

Interpretace: Překvapivý je fakt, že se v přehledu objevila i poezie.

12. Jaký hudební žánr máte rád?

Dominují produkty masové nenáročné kultury (rap, hip hop, techno aj.-42), zhruba stejný je počet vyznavačů rockové hudby (40), následuje klasická hudba (10), lidové písně (3), folk (6) a dechovka (4) zaujímají marginální postavení.

Interpretace: Překvapivá je obliba klasické hudby u 10 odsouzených.

13. Učil jste se hrát na nějaký hudební nástroj? Na jaký? Máte možnost hrát na něj ve VT?

18 respondentů uvedlo alespoň jeden nástroj, převažují kytara a bicí. Část z nich uvedla, že jim hra na nástroj schází.

Interpretace: Poměrně vysoký počet naznačuje, že by po pominutí karanténních opatření stálo za úvahu umožnit odsouzeným cvičení na hudební nástroj včetně možné veřejné produkce.

14. Zajímá vás výtvarné umění?

Nezájem projevilo 37 respondentů, vyrovnané jsou počty milovníků fotografování (35) a malířství, resp. sochařství (21).

Interpretace: Je patrné, že tento druh umění se těší menšímu zájmu než předchozí.

15. Věříte v Boha?

Kladně odpovědělo 41 odsouzených, záporně 44, neodpovědělo 8.

Interpretace: Absolutně nejpřekvapivější výsledek dotazníku ukazující na obecný růst zájmu o spiritualitu. Někteří z těch, co odmítli odpovědět, považovali dotaz za nepřijatelný.

16. Hlásíte se k některé z církví?

Kladně odpovědělo 15 respondentů, záporně 65, neodpovědělo 13.

Interpretace: Ukazuje se protipól potřeby spirituality – odmítání institucionalizace víry v Boha. Převažovala příslušnost k církvi katolické, dále evangelické, husitské a pravoslavné. Jeden odsouzený se hlásil k satanistům.

17. Využíváte možností duchovní služby, účastníte se bohoslužeb nebo diskusí s duchovními?

57 respondentů odpovědělo záporně, 22 služeb využívá, 4 uvedli výhrady, 9 neodpovědělo.

Interpretace: Přestože se k víře v Boha hlásí 41 odsouzených, duchovních služeb využívá pouze polovina z nich. Zajímavé je, že řada respondentů s kladnou odpovědí uvedlo konkrétní osobu a to kaplanku. Zřejmě pro přítomnost ženského elementu je počet tak vysoký.

18. Domníváte se, že byste mohl pod vlivem víry změnit způsob dosavadního života?

50 respondentů odpovědělo záporně, 20 kladně. 9 není rozhodnutých, 8 neodpovědělo, 6 s určitými výhradami.

Interpretace: Odpovědi jsou zhruba v stejné korelaci jako v případě předchozí otázky. Zajímavé je, že se v posledních čtyřech otázkách řada odsouzených obšírněji rozepsala, což nasvědčuje tomu, že o problému přemýšlejí.

3.4 Vyhodnocení hypotéz

Přes řadu překážek způsobených pandemií a následnými karanténními opatřeními lze konstatovat, že díky pochopení a spolupráci pracovníků Věznice Příbram splnila dotazníková akce své poslání. Vysoký počet účastníků (93) dává záruku velké vypovídací hodnoty i přes to, že menší část respondentů dávala najevo nevyplněním některých částí svoji nechuť někomu se zpovídat. Na druhé straně je nutno ocenit i to, že se řada z nich, ač to nebylo požadováno, obšírněji rozepisovala k otázkám, zejména pak v závěru dotazníku, což dokládá seriózní přístup k akci. Na základě zjištěných skutečností pak lze přistoupit i k vyhodnocení stanovených hypotéz.

Hypotéza č. 1. Většina odsouzených vnímá kulturu jako potřebnou součást svého života.

Zejména odpovědi v otázkách č. 5 a 8 potvrzují tento předpoklad. Pouze necelá třetina odsouzených se vyjádřila negativně, nebo vynechala odpověď. Počty respondentů, kteří se v mládí věnovala zájmové umělecké činnosti a projevují o ni zájem, byť pasivní, jsou poměrně vysoké.

Hypotéza č. 2. Ve výběru druhů a žánrů umění převažuje jejich pokleslá forma, náročnější druhy a žánry nejsou v oblibě.

Tato hypotéza se potvrdila pouze částečně, a to zejména v oblasti konzumované literatury, kde se téměř čtyři desítky odsouzených věnují náročnější četbě. Trochu jiné je to v oblasti hudby, kde zálibu v klasické hudbě potvrdila pouhá desetina respondentů.

Hypotéza č. 3. Většina odsouzených necítí potřebu využívat služeb poskytovaných dostupnými představiteli církvi.

Hypotéza byla potvrzena, prakticky 2/3 respondentů se vyjádřily záporně. Skrývá se zde ale jeden paradox – téměř polovina uvedla, že věří v existenci Boha. Rozpor má evidentně kořeny v introvertní povaze respondentů, kteří neradi dávají na základě životních zkušeností najevo své myšlenky, pocity.

Je jasné, že i když je zde jistý předpoklad, že řada odpovědí byla tendenční, nebo smyšlená, není důvod zpochybňovat validitu výzkumu či závěrů hypotéz. Je pravda, že by v případě přímého kontaktu s odsouzenými mohlo dojít k dílčím rozdílům, podstatné je ale to, že celkové závěry by vyšly nastejno. To však vinou pandemie a karantény nemohlo být realizováno.

4. ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo popsat a na příkladech z konkrétního prostředí VTOS demonstrovat, jak se postupně mění tradiční náhled na účel a podmínky výkonu trestu od převažujícího represivního charakteru směrem k resocializaci odsouzeného za použití prostředků vyjmenovaných v práci. Tento trend, jak je na příkladech ze současného světa uvedeno, je trendem celosvětovým, byť jeho prosazování naráží často na tradiční vžitý názor laické veřejnosti, který je podporován nárůstem kriminality, zvýšenou brutalitou aktérů i jejich klesajícím věkem.

Výchozím bodem práce je především vysvětlení základních penologických pojmů a historický průřez dějinami výkonu trestu, které jednoznačně dokazují nízkou účinnost převýchovy, pokud je založena pouze na represivním základu. Jsou uvedeny příklady světových experimentů, které se staly inspirací i pro naše penology. Tyto nové podněty mohly vzniknout až po změně režimu v roce 1989, kdy se otevřely naše obzory směrem k zemím euroatlantické civilizace. Za důležité považuji i hledání cest, jak snížit počty odsouzených ve věznicích, neboť v tomto ohledu zaujímáme v rámci EU nelichotivé postavení, a rozšířit spektrum alternativních trestů.

Je pravda, že trest by neměl postrádat znatelné újmy ve formě ztráty osobní svobody a řady různých jiných omezení, ale zároveň musí být věnována pozornost výchovnému a preventivnímu působení. Tomu by měla napomáhat především individualizace výchovné činnosti, tedy program zacházení, a v jeho rámci pak především věnování zvýšené pozornosti vlivu kultury a umění v procesu převýchovy. V tomto ohledu považuji cíle práce stanovené v příslušné kapitole za splněné.

Velkým problémem při zpracování praktické části bakalářské práce se stala pandemie koronaviru a následná opatření, především pak nařízená karanténa, která izolovala věznicí od zbytku světa. Padl tak záměr provést výzkum přímo v prostředí mezi vězni, navíc bylo velice obtížné a téměř nemožné navázat v tomto ohledu komunikaci

s vedením věznice. Je to zcela pochopitelné, neboť pracovníci věznice museli řešit řadu prioritních opatření zejména karanténního charakteru, dále pak přizpůsobení chodu věznice, denního režimu, novým podmínkám. Anketa se tak k respondentům dostala zprostředkovaně, přes osobní kontakt s pracovníkem věznice. Zamýšlená koncepce tudíž dostala závažné trhliny, které se projeví v nemožnosti řešit výzkum osobně, díky čemuž poněkud klesla vypovídací hodnota provedeného výzkumu. Přes uvedené problémy výzkum podává reálný obraz toho, jakým způsobem je prováděn program zacházení ve Věznici Příbram, jakou odezvu má u odsouzených a nakolik efektivní jsou jeho složky právě v oblasti kultury a umění.

Cennou součástí práce je i pohled člověka, který působí ve věznici jako duchovní. Přestože se velká část odsouzených staví negativně k aktivnímu zapojení do života konkrétní církve, překvapivou se jeví skutečnost, že více než bylo předpokládáno se u nich objevuje smysl pro spiritualitu, jakési hledání záchytného bodu ve svém životě a víra ve vyšší moc, byť často nemá konkrétní podobu.

Záměrem práce bylo vytvoření jakéhosi souhrnu doporučení pro zlepšení efektivity práce s odsouzenými. S ohledem na podmínky tvorby práce, zejména pak absenci přímého kontaktu jak s odsouzenými, tak pracovníky věznice, mají doporučení až příliš obecný charakter. Ukazuje se, že individualizace převýchovného procesu je správnou cestou, i když se zdá být výsledný efekt malým s ohledem na vynaložené úsilí. Je žádoucí také širší zapojení odsouzených do programu zacházení, a to především na základě vlastního vnitřního rozhodnutí. Podpory si zaslouží i uspokojování kulturních potřeb odsouzených, kde se často objevuje požadavek umožnění hry na hudební nástroje. Že to není nerealizovatelné, ukazují i konkrétní případy uváděné především v publikaci J. Hály.

Problém resocializace a převýchovy je příliš rozsáhlý a komplikovaný na to, aby jedna práce tohoto charakteru mohla přinést nové zásadní poznatky a stát se jakýmsi manuálem pro osoby, které s odsouzenými pracují. Je pouze jakýmsi primárním vhledem do celé problematiky, sumarizací odborných pohledů i pokusem přinést pohled zvenčí.

SEZNAM ZDROJŮ

Literární zdroje:

1. BAJCURA, L. *Práva vězně: od vazby po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999, 158 s. ISBN 80-7169-555-6.
2. BENDL, J. a kol. *Vychovatelství*. Praha: Grada Publishing, 2015. 312 s. ISBN 978-80-247-4248-9.
3. ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.
4. ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství PA ČR, (1.vydání), 148 s. ISBN 80-7251-104-1.
5. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola Evropských a regionálních studií, 2006 (2. doplněné vydání). 185 s. ISBN 80-86708-30-6.
6. HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení*. Praha: Triton, 2007, 127 s. ISBN 978-80-7387-013-3.
7. HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. 174 s. ISBN 80-7178-635-7.
8. JEDLIČKA, R. et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.8.
9. KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 272 s. ISBN 80-2103025-9.

10. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. 336 s. ISBN 80-200-0525-0.
11. PEČÍRKA, J. a kol. *Dějiny pravěku a starověku*. Praha: SPN 1982 (2. vydání) 607 s. 14-305-82.
12. PETRUSEK, M. et al. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 870 s. ISBN 80-7184-311-3.
13. PECKA, E. *Základy sociologie*. České Budějovice: VŠERS.
14. PRŮCHA, J., a kol. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
15. RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. (1.vydání). 184 s. ISBN 978-80-7435-264-5.
16. RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. (1. vydání). 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.
17. SOCHŮREK, I. *Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita, 2007. 57 s. ISBN 978-80-7372-203-0.
18. UHLÍK, J. *Historie vězeňství a věznění v Čechách*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání vězeňské služby v ČR, 2006. 319 s. ISBN 80-239-9417-4.
19. VELFL, J. *Příbram v průběhu staletí*. Příbram: Městský úřad 2003 (2. vydání). 166 s. ISBN 80-239-1174-0.

Elektronické zdroje

1. NETÍK, K. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. [online]. Praha: Vězeňská služba, 1998, [cit. 2020-11-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/koncepce-vezenstvi.pdf.2>>.
2. C, P., *Penitenciární pedagogika jako odvětví speciální pedagogiky*. [online] In *Pedagogika, časopis pro vědy, vzdělávání a vychovatelů*, 1988 [cit. 2020-11-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.pages.pdf.cuni.cz/pedagogika/>>.

3. RASZKOVÁ, T., HOFERKOVA, S. *Penologie*. [online] Hradec Králové: Univerzita, PedF, 2014. [cit. 2020-11-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.docplayer.cz/838696-penologie-tereza-raszkova-stanislava-hoferkova.html>>.
4. *Evropa v datech – Počty vězňů*. [online]. 2019. [cit. 2020-11-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.evropavdatech.cz/clanek/25-pocty-veznu-v-evrope/article-content>>.
5. *Vězeňská služba ČR-Statistiky*. [online]. 2020. [cit. 2020-11.22]. Dostupný z WWW: <<http://www.vscr.cz/informacni-servic/statistiky/mesicni-statisticke-ihlasi>>.
6. *Vězeňská služba ČR-Typy věznic* [online]. 2012 [cit. 2020-12-05]. Dostupný z WWW.: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>>.
7. *Vězeňská služba ČR-Komplexní zpráva SARPO*. [online]. 2012 [cit. 2020-20-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.generalni.reditelstvi-19/inforamacni-servis/aktuality-220/zavedeni-nastroje-sarpo-do-praxe>>.
8. *Vězeňská služba ČR – Duchovní služba* [online.]. 2013 [cit. 2020-12-21]. Dostupný z WWW: <<http://www:vscr-cz/o-nas/duchovni-sluzba/zakladni-informace-2/0:>>>.
9. *Všeobecné informace o Věznici Příbram. Stavby vězněných osob*. [online]. Praha, 2020. [cit. 2020-12-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-pribram-o-nas/zakladni-informace>>.

Legislativní dokumenty

1. ČESKO. Dekret presidenta republiky č. 16 ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných soudech (*velký retribuční zákon*). In: *Sbírka zákonů Československé republiky 1946*. Hlava I, § 1-11 Dostupný z WWW: <<http://psp.cz/docs/laws/dek/161945/>>.

2. ČESKO. Dekret presidenta republiky č. 17 ze dne 17. června 1945 o národním soudu-zmocnění nových orgánů k výkonu spravedlnosti. In: *Sbírka zákonů Československé republiky*. 1946. Dostupný z WWW: <<http://psp.cz/docs/laws/dek/171945/>>.
3. ČESKO. Dekret presidenta republiky č. 138 ze dne 27. října 1945 (*malý retribuční zákon*). In: *Sbírka zákonů Československé republiky*. 1946. Dostupný z WWW: <<http://psp.cz/docs/laws/dek/1381945/>>.
4. ČESKO. Zákon č. 231/1948 Sb. Ze dne 6. října 1948, na ochranu lidově demokratické republiky, částka 85., §1, 4. In *Sbírka zákonů Československé republiky*. 1948. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-231>>.
5. ČESKO. Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon ze dne 29. listopadu. 1961. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, 1961 Hlava IV. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140>>.
6. ČESKO. Zákon č. 59/1965 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody ze dne 30.června 1965, částka 30. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, 1965 Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-59>>.
7. ČESKO. Zákon č. 552/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod ve znění ústavního zákona č. 162/199 ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. In *Sbírka zákonů České republiky 1992 Článek 7*. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
8. ČESKO. Zákon č. 555/1992 Sb. ze dne 17. listopadu 1992, o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. In *Sbírka zákonů České republiky*., 1993, Hlava I. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>>.
9. ČESKO. Zákon č. 169/1999 ze dne 30. června 1999. o výkonu trestu odnětí svobody. In *Sbírka zákonů České republiky*, 1999, Hlava I. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>>.

10. ČESKO. Vyhláška č. 345/1999 ze dne 21. prosince 1999. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. [online]. In *Sbírka zákonů České republiky*, 2020. Dostupný z WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>>.
11. ČESKO. Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č.57/2017, o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky. In *Sbírka nařízení generálního ředitele VS ČR. Praha.* ze dne 5. října 2017. Dostupný z WWW: <<http://www.docplayer.cz/69160775-generalniho-reditele-vezenske-sluzby-ceske-republiky-duchovni-c-54.html>>.

Ostatní zdroje

KOLEKTIV AUTORŮ. Historie Věznice Příbram, 2012, Interní.

SEZNAM ZKRATEK

GŘ VS	Generální ředitelství vězeňské služby
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MV	Ministerstvo vnitra
NPT	Nápravně pracovní tábor
NVÚ	Nápravně výchovný ústav
SARPO	Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených
SNB	Sbor národní bezpečnosti
VDS	Vězeňská duchovní služba
VS	Vězeňská služba
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
ZŠ	Základní škola
ZUŠ	Základní umělecká škola

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Obr. č. 1 – Tabulka vývoje fyzického počtu personálu v letech 2009 až 2019

Obr. č. 2 – Počty vězňů v evropských zemích

Obr. č. 3 – Mapa regionálního uspořádání organizačních jednotek Vězeňské služby

Obr. č. 4 – Stavy odsouzených ve Věznici Příbram v roce 2019

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník s průvodním dopisem

Vážení respondenti,

prosím o vyplnění dále uvedeného dotazníku, který bude použit pro výzkum v mé bakalářské práci. Jejím tématem je význam kultury a umění v procesu resocializace ve výkonu trestu odnětí svobody. Dotazník je zcela anonymní a výsledky budou prezentovány výlučně mé práci. Odpovědi označte zakroužkováním, respektive rozved'te slovně.

Děkuji za pochopení a ochotu.

S pozdravem

Štěpán Kríž

1. Jste ve věku:

- a) do 30 let
- b) 30-40 let
- c) 40-50 let
- d) více než 50 let

2. Ve výkonu trestu odnětí svobody jste:

- a) poprvé
- b) vícekrát

3. Nyní jste odsouzen za:

- a) majetkovou trestnou činnost
- b) násilný trestný čin
- c) sexuálně motivovaný trestný čin
- d) distribuci drog
- e) jinou trestnou činnost (uved'te)

4. Vaše nejvyšší dokončené vzdělání:

- a) praktická, speciální škola
- b) základní škola
- c) střední odborná s výučním listem

d) střední s maturitou

e) vysoká škola

5. Věnovali jste se zájmově/profesionálně umělecké činnosti před nástupem trestu? Jaké?

a) hudební

b) výtvarné

c) dramatické

d) literární

6. Navštěvovali jste umělecké kroužky na ZŠ nebo ZUŠ?

7. Věnujete se nějaké výše uvedené činnosti v rámci programu zacházení? Jaké?

8. Máte aktivní zájem o nějaký druh umění? O jaký?

a) literatura

b) hudba

c) divadlo, film

d) výtvarné umění

9. Půjčujete si pravidelně knihy ve zdejší knihovně?

10. Kolik knih přečtete přibližně měsíčně?

a) 0

b) do 5

c) do 10

d) více než 10

11. Jaký druh literatury máte nejraději?

- a) dobrodružné, detektivní romány
- b) historickou literaturu
- c) životopisy
- d) odbornou literaturu
- e) poezii
- f) jinou literaturu (konkrétně)

12 Jaký hudební žánr máte rád?

- a) lidové písně
- b) folk
- c) rock
- d) dechovka
- e) klasická hudba
- f) jiný žánr

13. Učil jste se hrát na nějaký hudební nástroj? Na jaký? Máte možnost hrát na něj ve VT?

14. Zajímá vás výtvarné umění?

- a) vůbec
- b) malířství, sochařství
- c) fotografování

15. Věříte v Boha?

16. Hlásíte se k některé z církví?

17. Využíváte možností duchovní služby, účastníte se bohoslužeb nebo diskusí s duchovními?

18. Domníváte se, že byste mohl pod vlivem víry změnit způsob dosavadního života?

